

Paul Mommertz

DE WANNSEE CONFERENTIE

(Die Wannseekonferenz)

Vertaling Tom Kleijn

Toneelstuk in 2 bedrijven,
Proloog en Epiloog
17 Heren, 1 Dame
1 Decor
Tijd: 20 januari 1942
Plaats: De villa van Interpol, Berlijn
Am grossen Wannsee 54 - 56

Vertaling in opdracht van
Het Nationale Toneel
Den Haag – 4 mei 1992

© Paul Mommertz, 1988
© Copyright Nederlandse vertaling Tom Kleijn 1992

PERSONEN

1. REINHARD HEYDRICH (38)
SS-Obergruppenführer
Hoofd van de Sicherheitspolizei en de SD
Plaatsvervangend Reichsprotector in Bohemen en Moravië
(SS-uniform)
2. MÜLLER (41)
SS-Gruppenführer
Hoofd van het Vierde Departement van het Reichssicherheitshauptamt
(Gestapo, SS-uniform)
3. EICHMANN (36)
SS-Obersturmbannführer
Hoofd van de Jodenafdeling bij de Geheime Staatspolizei
(SS-uniform)
4. MEYER (50)
Gauleiter
Rijksministerie van de bezette Oostgebieden
(Partij-uniform)
5. LEIBBRANDT (42)
Reichsamtsleiter
Rijksministerie van de bezette Oostgebieden
(Partij-uniform)
6. STUCKART (41)
Staatssecretaris
Rijksministerie van Binnenlandse Zaken
(SS-uniform)
7. NEUMANN (40)
Staatssecretaris van de
Gevolmachtigde voor het Vierjarenplan
(Burger)
8. FREISLER (40)
Staatssecretaris
Rijksministerie van Justitie
(Burger)
9. BÜHLER (40)
Staatssecretaris
Bureau van de Generalgouverneur
(Burger)

10. LUTHER (47)
Onderstaatssecretaris
Ministerie van Buitenlandse Zaken
(Burger)
11. KRITZINGER (50)
Directeur-Generaal
Reichskanzlei
(Burger)
12. KLOPFER (37)
SS-Oberführer
Parteikanzlei
(SS-uniform)
13. HOFMANN (37)
SS-Gruppenführer
Rasse- und Siedlungshauptamt
(SS-uniform)
14. LANGE (32)
SS-Sturmbannführer
Commandant van de Sicherheitspolizei en de SD van het District Letland, als
vertegenwoordiger van de Sicherheitspolizei en de SD van het
Reichskommissariat Ostland
(SS-uniform)
15. SCHÖNGARTH
SD Ostgebiete
SS-Standartenführer
(SS-uniform)
16. SECRETARESSE (25)
(Burger)
17. Twee ORDONNANSEN
(Zwarte broek, wit jasje)

PROLOOG

*Het decor blijft hetzelfde tijdens het hele stuk.
De vergaderzaal in de villa aan de Wannsee.
In het midden de vergadertafel, zestien stoelen.
Erboven kroonluchters. Op de achtergrond hoge openslaande deuren naar het park.
Links deur naar de entreehal, rechts naar de keuken.
Hakenkruisvlaggen, borstbeeld van Hitler, standaard met een opgerolde kaart.
Professor Kempner staat alleen op het toneel,
een oudere heer, groot, slank, elegant.*

KEMPNER

Mijn naam is Robert M.W.Kempner. Ik ben in 1899 in Freiburg in Breisgau geboren. Ik ben Doctor in de Rechten en Professor Honoris Causa. In dit jaar 1987 woon ik in Frankfurt am Main en in Landsdowne, Pennsylvania, Verenigde Staten.

In het Berlijn van de jaren twintig was ik rechtskundig adviseur op het Pruisische Ministerie van Binnenlandse Zaken. Ik had een beslissende inbreng in het opstellen van een memorandum van mijn Ministerie in 1930 aan de Rijkskanselier Brüning. Het bestaat nog.

Daarin werden de staatsvijandige, voor de republiek schadelijke en hoogverraderlijke clandestiene activiteiten van Hitler en zijn Partij aangetoond. Wij eisten de uitwijzing, conform de wet, van Hitler als ongewenste vreemdeling uit het gebied van het Rijk.

Kanselier Brüning maakte, zoals hij later aan mij toegaf, een fout. Consequenties werden uit het memorandum niet getrokken. Het memorandum verdween in de bureauladen van de verschillende afdelingen. Het heeft de bekende gevolgen gehad.

In januari '33, toen Göring chef werd van de Pruisische politie, werd ik uit mijn ambt ontheven.

Twaalf jaar later werd Göring op zijn beurt uit zijn ambt ontheven. Ik ondervroeg hem als Openbare Aanklager van de Verenigde Staten tijdens het Internationale Militaire Tribunaal in Nürnberg.

En hem niet alleen.

Ook zekere Heren in verband met het zogenaamde Wilhelmstraße-proces, een proces tegen hoge ambtenaren van diverse Ministeries van het Derde Rijk.

Dan komt er een telefoontje uit Berlijn: “ – Wij hebben hier een dossier gevonden! Opschrift: Eindoplossing van het Jodenvraagstuk. Daarin de notulen van een conferentie. Plaats van de conferentie: Am Großen Wannsee 54/56, Tijd van de conferentie: 20 Januari 1942, Stempel: ‘Geheime Reichssache’! – “

Bent U daarin geïnteresseerd?

(Kempner trekt de in de lengte gevouwen notulen uit zijn binnenzak, laat ze zien.)

De notulen kwamen met het eerste het beste militaire vliegtuig. Ik las ze snel door. Ik hield dynamiet in mijn handen.

*De beklagden in burgerkleding, komen na elkaar van links op en gaan rechts af.
Eerst Neumann, die, aangesproken, verbluft stil blijft staan.*

KEMPNER

Meneer Neumann?

NEUMANN

Ja?

KEMPNER

U was als Staatssecretaris werkzaam voor de Rijksmaarschalk van het
Grootduitse Rijk, Hermann Göring.

NEUMANN

Ja, en? Dat weet U toch!

KEMPNER

Zegt U mij: had U ooit met Jodenzaken te maken?

NEUMANN

Ik? Jodenzaken? Ik was alleen belast met de bewapening.

KEMPNER

U wist niet, dat er Joden in het Oosten werden vermoord?

NEUMANN

Welnee! Daar heb ik hier pas wat over gehoord tijdens mijn gevangenschap.

KEMPNER

U werd niet uitgenodigd voor een bespreking over die zaken?

NEUMANN

Maar zeker niet.

KEMPNER

Kende U Heydrich?

NEUMANN

Heydrich? Wie kende Heydrich niet? Per slot van rekening het hoofd van het
Reichssicherheitshauptamt, nietwaar.

KEMPNER

Bent U ooit op een conferentie in 'Am Großen Wannsee' geweest?

NEUMANN

Wannsee? Zeer zeker niet. En overigens, om dat meteen duidelijk te stellen:
ik heb voorzover dat in mijn macht lag, Joden altijd alleen maar geholpen!

KEMPNER

Er waren dus zaken, waarmee men uit hoofde van zijn functie niets te maken
had, maar die van dien aard waren dat hulp gepast leek?

NEUMANN

Maar natuurlijk!

KEMPNER

Alstublieft, kijkt U eens door deze loep.
Wat ziet U daar? Uw naam?

NEUMANN

Neumann ...

KEMPNER

Het betreft hier notulen van die conferentie met daaraan voorafgaand de
deelnemerslijst. Volgens die lijst was U daar dus ook. Is dat juist?

NEUMANN

Merkwaardig. Het moet me ontschoten zijn. Men was zo overbelast.

KEMPNER

Zoals uit deze notulen blijkt, werd U toen medegedeeld dat de Joden langzaam maar zeker vermoord zouden worden.

NEUMANN

Nee, nee, nee, nee. Dat is niet juist. Daar heb ik toen niets over gehoord, geen woord!

KEMPNER

Volgens deze papieren heeft U er op de conferentie voor gepleit de Joden die in de voor de oorlog belangrijke industrieën werkzaam waren, van de voorgenomen maatregelen uit te sluiten.

NEUMANN

Ja, inderdaad! Nu herinner ik het mij! Maar zeker! Wat dom van mij!

KEMPNER

Als U daar uit eigen beweging over had gepraat, had het ontlastend voor U kunnen zijn.

NEUMANN

Nou ja. Hm. Tja.

KEMPNER

Nu weten wij dus, hoe het met uw waarheidsliefde is gesteld. Ik dank U.

(Neumann in de war af.)

(Opkomst Leibbrandt.)

KEMPNER

Dr. Leibbrandt. U was als hoge Partijfunctionaris werkzaam in het Rijksministerie van de bezette Oostgebieden.

LEIBBRANDT

Zo'n hoge functionaris was ik nu ook weer niet. Dat is teveel eer.

KEMPNER

Een vraag: eindoplossing van het Jodenvraagstuk - hoe stelde men die zich voor?

LEIBBRANDT

Die bleek in eerste instantie uit de werkzaamheden van de Speciale Kommando's van de SS-Einsatzgruppen achter het Oostfront.

KEMPNER

In Polen; daarna in het Baltische gebied en in Rusland.

LEIBBRANDT

Zo is het.

KEMPNER

Heeft U over die zogenaamde eindoplossing met vertegenwoordigers van het Reichssicherheitshauptamt gesproken?

LEIBBRANDT

Weet U, men was niet zo erg uit op gesprekken met het Reichssicherheitshauptamt.

KEMPNER

U was niet voor een ambtelijke bespreking aanwezig in Am Großen Wannsee?

(Klopt met zijn vinger op de notulen.)

LEIBBRANDT *(die al wat wilde zeggen, stokt, schrikt. Dan:)*

Wacht eens. Ja juist! Heydrich himself had ons daarvoor uitgenodigd!

KEMPNER

Wat werd daar besproken?

LEIBBRANDT

Besproken, besproken. Van alles, naar mijn weten, van alles, weet U.

KEMPNER

Bijvoorbeeld? Wat? Zeg op! Had het misschien, misschien ook met Joden te maken?

LEIBBRANDT

Mogelijk, mogelijk. Alles is mogelijk, hahaha!

KEMPNER

Hier zijn de notulen van die zitting.

LEIBBRANDT

De notulen?

KEMPNER

De notulen.

LEIBBRANDT

Hm. Zo zit dat.

KEMPNER

Loopt er niet een koude rilling over uw rug, wanneer U aan die zitting denkt?

LEIBBRANDT (*aarzelt*)

Dat kun je wel zeggen. Dat wel.

(*Lacht nerveus.*)

U bent me er eentje!

KEMPNER

Zo juist nog wilde U zich de inhoud van die bespreking niet herinneren.

LEIBBRANDT

Ik ... ik was het vergeten ... ik was het vergeten, wat toen ... ja, vergeten, vergeten! Vergeten, verdomme nog aan toe!

(*Hij trekt hulpeloos zijn schouders op en gaat rechts af.*)

(*Opkomst Klopfer.*)

KEMPNER

Dr. Klopfer? U hebt het tot SS-Gruppenführer gebracht. Dat zou in het leger een generaal zijn?

KLOPFER

Jawel.

KEMPNER

U was hoofdzakelijk werkzaam in de Partijkanselarij van de NSDAP, het zogenaamde Bruine Huis in München.

KLOPFER

Klopt.

KEMPNER

Hebt U deelgenomen aan een conferentie van staatssecretarissen in Am Großen Wannsee?

KLOPFER

Waarom vraagt U dat?

KEMPNER

Waarom antwoordt U niet?

KLOPFER

Gebeurde daar iets bijzonders?

KEMPNER

Bent U vergeten, wat Heydrich toen voorstelde?

KLOPFER

Geen idee.

KEMPNER

Geen idee?

KLOPFER

Ik weet niet eens meer of ik tot het einde ben gebleven.

KEMPNER

Liep men gewoon weg, als men door Heydrich was uitgenodigd?

KLOPFER

In ieder geval was er geen sprake van uitroeien - daar wilt U toch heen, of niet?

KEMPNER

Waar was dan wel sprake van?

KLOPFER

Van evacuatie naar het Oosten.

KEMPNER

Er werd niet gezegd, dat de zwakke Joden in ieder geval zouden sterven, bij de anderen zou je een handje moeten helpen?

KLOPFER

Onzin!

KEMPNER

Hier zijn de notulen van de conferentie.

KLOPFER

Briefhoofd?

KEMPNER

U weet dus, dat er geen formeel briefhoofd bestaat? Alleen een stempel: 'Geheime Reichssache'. En de aantekening: '30 exemplaren'?

KLOPFER

Ik weet het niet, ik vraag het.

KEMPNER

Goed dan. Geen briefhoofd.

KLOPFER

Nou, ziet U wel. Een vervalsing. Daar heb ik niets mee te maken.

KEMPNER

U denkt, dat wij geen briefhoofd kunnen vervalsen?

KLOPFER

Weet ik veel.

(Klopfers af.)

(Opkomst Stuckart.)

KEMPNER

Dr. Stuckart. Hebt U als staatssecretaris van het Rijksministerie van Binnenlandse Zaken aan een conferentie deelgenomen over de eindoplossing van het Jodenvraagstuk?

STUCKART

Daar heb ik niet aan deelgenomen ... dat wil zeggen, ik weet het niet zeker.

KEMPNER

Wannsee.

STUCKART

Ja, daaraan heb ik deelgenomen.

KEMPNER

Thema: eindoplossing van het Jodenvraagstuk.

STUCKART

Ik geloof niet dat er sprake was van een eindoplossing van het Jodenvraagstuk in de betekenis, die er thans aan wordt gegeven.

KEMPNER

Heydrich heeft niet helder en duidelijk uitgelegd waar het om ging?

STUCKART

Uitgesloten. Dan had ik het geweten.

KEMPNER

Volgens de notulen hebt U - zoals ook in schriftelijke commentaren en later in een lange brief aan Himmler - het standpunt ingenomen, de Halfjoden van de Jodenmaatregelen uit te sluiten en U hebt in plaats daarvan een massale sterilisatie voorgesteld, die vroeger of later op hetzelfde zou zijn neergekomen: uitroeien.

STUCKART

Dat was bedoeld als mildere maatregel.

KEMPNER

Uitroeien door steriliseren is milder dan uitroeien door doden? Is dat het idee, dat daarachter steekt?

STUCKART

Ik wist niet, wat daarachter stak.

KEMPNER (*zacht*)

U en uw fraaie collega's hebben niet alleen met Duitse grondigheid alles, maar dan ook ieder detail keer op keer op papier gezet - U was ook nog stom genoeg om dat allemaal niet te vernietigen.

(*schreeuwt*)

Uw stapels dossiers staan ons tot aan de lippen!

(*Stilte.*)

STUCKART

Ik heb altijd alleen maar geprobeerd erger te voorkomen.

(*Hij loopt snel en grimmig af.*)

(*Opkomst Kritzinger.*)

KEMPNER

Dr. Kritzinger. U was Directeur-Generaal in de Rijkskanselarij.

KRITZINGER

Ja.

KEMPNER

U nam deel aan de Wannsee Conferentie?

KRITZINGER

Ja.

KEMPNER

Het ging daar over het uitroeien van de Joden?

KRITZINGER

Ja.

KEMPNER

Dank U.

(Kritzinger af.)

(Opkomst Eichmann.)

KEMPNER

Meneer Eichmann. De notulen van de Wannsee Conferentie, nummer 16, hebben herhaaldelijk tijdens uw proces in Jerusalem voor U gelegen. Geven zij de inhoud van de bespreking correct weer?

EICHMANN

Ik heb dat al in het Argentijnse oerwoud, voordat ik naar Jeruzalem werd ontvoerd, in grote lijnen tegenover de journalist Sasse bevestigd. Ik heb het in Jeruzalem gepreciseerd: Jawel, de notulen geven de inhoud van de bespreking zakelijk en correct weer! De notulen worden bevestigd en gecompleteerd door de schriftelijke commentaren van de deelnemende instanties na de conferentie die immers ter inzage liggen en door de eveneens ter inzage liggende notulen van de erop volgende conferenties op lager niveau.

KEMPNER

Hoe zijn de notulen van de Wannsee tot stand gekomen?

EICHMANN

Naast de voorbereiding van het basismateriaal voor de conferentie voor Heydrich, was het mijn taak om met een secretaresse de inhoud van de bespreking vast te leggen. De secretaresse zat naast mij. Zij heeft het genotuleerd, ik heb het bewerkt en Heydrich heeft bepaald, wat er in de notulen kwam en wat niet. Toen hebben wij het aangescherpt en dat was het.

KEMPNER

Wat hebt U aangescherpt?

EICHMANN

Zoals ik in Jerusalem al zei, schonken de ordonnansen voortdurend cognac. Ik wil daarmee niet beweren dat er een alcoholische stemming ontstond, maar wel een behoorlijk luchtige stemming die ook in de manier van praten duidelijk werd. Er was, zozegd, buiten het toen gebruikelijke jargon, sprake van zekere uitwassen, van zeer onverbloemde uitspraken, van formuleringen, die weinig te maken hadden met ambtelijk taalgebruik.

Ik heb dat vervolgens in ambtelijke vorm gegoten. Ik kon dat in de notulen in Jerusalem op laten nemen. Ik had er noch voordeel noch nadeel van.

KEMPNER

Was er sprake van deportatie of van executie?

EICHMANN

Er was sprake van beide. Maar vooral van doden, vernietigen, elimineren.

KEMPNER

Adolf Eichmann, heeft U er rekening mee gehouden ooit veroordeeld te zullen worden?

EICHMANN

Nee. Waarom? Ik heb toch alleen maar mijn plicht gedaan.

Kempner knikt berustend naar het publiek.

Kempner gaat af, terwijl Eichmann de scène binnenloopt.

Zachte dansmuziek. Schlagers uit de oorlogstijd.

EERSTE BEDRIJF
DEEL A : HEYDRICH

DE EINDOPLOSSING

Een Ordonnans brengt Eichmann zijn uniform, helpt hem bij het uittrekken van zijn burgerkleding. Eichmann houdt vervolgens toezicht op het naar binnen rijden van een koud buffet door een tweede Ordonnans, dirigeert het buffet naar de rechterhoek achterin.

EICHMANN (*zeer autoritair*)

Sneller, als ik vragen mag. Hierheen. Nog meer. Iets terug. In orde. Na aankomst vult U weer aan. Laat U de chefkok opschieten. Ik verwacht in de pauze van de conferentie een onberispelijk buffet.

ORDONNANSEN

Tot uw orders, Obersturmbannführer!

EICHMANN

Punch heet?

ORDONNANS

Heet, niet te heet.

EICHMANN

Cognac correct?

ORDONNANS

Op temperatuur, niet te warm.

EICHMANN

Borrel?

ORDONNANS

Ijskoud.

(Stemmen uit de hal links.)

EICHMANN (*haastig*)

Sta klaar met de drank.

ORDONNANS

Tot uw orders!

(Eichmann gebaart hen naar buiten te gaan.

De Ordonnansen verdwijnen door de rechterdeur.

Eichmann loopt haastig naar links, waar Meyer en Leibbrandt in hun bruine partij-uniformjassen in de 'deuropening' verschijnen, van wie twee andere SS-ordonnansen petten, handschoenen en jassen aannemen, waarmee zij naar links in de hal verdwijnen.)

EICHMANN (*overijverig*)

Heil Hitler!

Gauleiter. Reichsamtsleiter.

Mag ik U welkom heten.

Obersturmbannführer Eichmann.

MEYER

Obersturmbannführer - Heil Hitler.

Waarom laat men ons bij Interpol opdraven?

LEIBBRANDT

Wil men ons arresteren? Hebben wij zilveren lepels gestolen?
(*Hilariteit bij Meyer en Leibbrandt.*)

EICHMANN

Obergruppenführer Heydrich, in zijn hoedanigheid van President van Interpol, is ook hier de heer des huizes. De vergaderruimtes zijn bijzonder geschikt.

LEIBBRANDT

Om af te luisteren, waarschijnlijk.

MEYER

Laten we uitkijken met wat wij zeggen, Doctor.
(*Hilariteit bij Meyer en Leibbrandt.*)

LEIBBRANDT

Ik kom desondanks graag hier. In het Reichssicherheitshauptamt raak ik altijd de weg kwijt.
(*Hilariteit bij beiden.*)

MEYER

Wij zijn de eersten?
(*Buiten stemmen van zojuist gearriveerden.*)

EICHMANN

Er komen nog meer heren aan.

MEYER

Obergruppenführer Heydrich uit Praag ook al aangekomen?

EICHMANN

Reeds geland. Op weg hierheen.
Elk moment te verwachten.

MEYER

Hij bestuurde zijn vliegtuig weer zelf?

EICHMANN

Inderdaad.

(*Luid hondegeblaf van buiten.
Eichmann naar buiten om de overige gasten te begroeten.
Meyer en Leibbrandt naar het buffet, toasten met elkaar.*)

LEIBBRANDT

Honskoud buiten.

MEYER

Wat moeten onze mensen aan het Oostfront daar wel niet van vinden, Doctor.

LEIBBRANDT

En niet eens uitgeslapen.
Verdomd luchtalarm.

MEYER (*hatelijk*)

Heet dat tegenwoordig luchtalarm?

(*Hilariteit bij beiden.
(Snel komen de andere deelnemers aan de conferentie binnen. Men kent elkaar. Men groet min of meer correct met de Hitler-groet, schudt handen.
SS bij SS, Partij bij Partij, burgers bij burgers.
Men praat ongedwongen en luid, men heeft weinig ambtelijke geheimen voor elkaar.
Maar hoofdzakelijk praat men over het weer, de luchtaanvallen, het front en*

informeert over en weer naar de gezondheid van de echtgenote.